

ԳԻՒՐՔ ԵՒ ՄԱՍՈՒԼ

ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

Հայ մամուլը, ինչպէս եւ բովանդակ հայ կեսները, քաժանում է երկու հասուածի — Հայաստանի եւ արտաստանանի: Հայաստանի մամուլը բոլորվին կտրւած է արտասահմանից. արտասահմանի մամուլը արգելած է Հայաստանում: Ի՞նչ պատկեր է ներկայացնում հայ մամուլը այնուղ եւ այսող:

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ. — Ըստ «Խորհրդ՝ Հայաստան»ի (5 մայիս) հաղորդած պաշտօնական թւերի, 1932թ. վերջը Հայաստանում կրատարակում էին —

- ա) ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԹԵՐԹԵՐ
 3 օրաբերք,
 3 երկօրեայ թերք,
 2 վեցօրեայ թերք,
 2 տասնօրեայ թերք,

Բնդամենը 10 անուն թերք, որից մէկը բուրքերէն եւ մէկը քրդերէն: Միջին սիրածը՝ 89,700:

- բ) ՇՐՋԱՆԱՋԻՆ ԹԵՐԹԵՐ

2 հնգօրեայ թերք՝ անանապահական շրջաններում,
 3 հնգօրեայ թերք՝ արդիւմաքերական շրջաններում,
 5 հնգօրեայ թերք՝ բամբակացան շրջաններում,
 3 հնգօրեայ թերք՝ հացահատիկայն, այգեգործական եւ այլ շրջաններում:

Բնդամենը 13 անուն շրջանային թերք, որից երկուսը բուրքերէն, մէկը ռուսերէն-հայերէն: Միջին սիրածը՝ 29,200:

Այսպիսով, 1932թ. Հայաստանում եւ 904 հազար:

լոյս է տեսել 29 անուն թերթ, որից ինչպէս օտար լեզուներով:

Բացի այդ, 1932թ. Հայաստանում կրատարակում է 16 անուն պարբերականներ, որոնցից 12 ամսագիր եւ 4 երկշաբարաբեր՝ 32,099 միջին տիրամով: «Խորհրդ՝ Հայաստան»ի (5 մայիս) ասելավ՝ «ամենից քարձը տիրամը 2000-2200ից աւելի չի եղել... Տարւայ ընթացքում համարեա բոլոր ժուռնալները (պարբերականները) լոյս են տեսել անկանոն, մեծ ուշացումներով եւ միացեալ համարներով: Եղել են դէպիներ, երբ 4-5 ամիս ընդհատումից յետոյ ժուռնալը լոյս է տեսել միացեալ համարով, շատ անզամ այժմուրին կորցրած բովանդակութեամբ: Առժողկումատի օրգան «Առողջապահական Ֆրոնտում» երկշաբարբերթը 1932թ. ընթացքում 24 համարի փոխարեն լոյս է տեսել միայն երկու անդամ ինքն միացեալ համարով, կամ տարեկան 60 մամուլի փոխարեն՝ միայն շմամուլ:

1933 թւականից Հայաստանի մամուլը մտել է «Երկրորդ հնգամեակ»ի շրջանը: Կազմւած որակական ու քանակական ծրագրով «նախատեսնում է 8 տիպի թերք — կենտրոնական, հանրապետական, ժաղավային, շրջանային, գործարանային, կոլտնտեսային, խորհութեսային, տրանսպորտի եւ ՄԿ (Մեթենա-Տրակտորային) կայանի»: Ըստ տարիների Հայաստանում 1933թ. պիտի լոյս տեսեն 83 անուն թերք, 1934թն՝ 126 անուն, 1935թն՝ 166 անուն, 1936թն՝ 212 անուն: Միջին սիրածը նոյն տարիներին պէտք է լինի՝ 263,5 հազար, 403 հազ., 565 հազ., 765 հազ.

Փաստօրէն, սակայն, 1933թ. առաջին եռամենակում Հայաստանում հրատարակված էին.—

- ա) ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԹԵՐԹԵՐ
5 օրաբերք,
2 հնգօրեայ թերք,
1 եռօրեայ թերք,
3 տասնօրեայ թերք:
Ընդամենը 11 կենտրոնական թերք:
- բ) ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԹԵՐԹԵՐ.
2 օրաբերք, որից մէկը լենինականում:
- գ) ՇՐՋԱԲԱյին թերթեր.
2 երկօրեայ թերք,
16 հնգօրեայ թերք:
Ընդամենը 18 շրջանային թերք:
- դ) ԳՈՐԾԱՐԱՆԱԿԱՅԻՆ ԹԵՐԹԵՐ՝ 2 հատ:
- ե) ՄՏՏԿ-ի թերթեր՝ 8 հատ:

Ընդամենը, ուրեմն, 1933թ. առաջին եռամենակում Հայաստանի սահմաններում լոյս էր տեսնում 41 անուն թերթ 155,850 միջին տիրաժով:

Այլեւ, անեղան փոխխոռորդիններով, շարունակում էին հրատարակել 1932ի հանդեսներն ու պարբերականները, որով ուրեմն ընդհանուր գումարը կը լինի 57 անուն մոտ 190,000 տիրաժով:

Ինչպէս են տարածում այս թերթերը: Նոյն «Խորհրդ» Հայաստան»ը հաստատում է, որ «քերպերի տարածման գործը շատ վատ հիմքերի վրա է լինուիլ:

Դրաւած: «Մայիւզպեչասով»ի ապարատը մասնակի տարածման գործը բողել է ինքնահոսի, կազմակերպած պլանային աշխատանք այդ ուղղութեամբ չի կատարուի տարածում: Շատ վատ է առավելան գործը քերպերում եւ թէ շրջաններում այդմ չի ստեղծել մէկ հասովի աշխի ընկերութեան կամ իրավակազմութիւնը: Այս մեջնական շաբաթութեան ուղղութիւնը շատ վատ հիմքերի վրա է լինուիլ:

Դրաւած: «Մայիւզպեչասով»ի ապարատը մասնակի տարածման գործը բողել է աշխատանքի առաջնական բաղադրի արժէք չի ներծուի առաջնական բաղադրի արժէք չի ներծուի: Թիֆլիսում լոյս է տեսնում մի օրաբերք՝ «Պրոլետար», բազանի, որ մեր ենուանը գիւղերը երթեամբ շաբաթներով թերքի երես չնն տեսնում: Թիֆլիսում «Պրոլետար» պարբերականը: Այս թերպերը ընդհանուր հայ կենսեալ մուծող չկայ»:

Կարեւորութեան տեսակետից, Հայաստանի թերթերի շարքում, առաջին տեղն է գրաւում «Խորհրդային Հայաստան» օրաբերքը, որ Հայկոմկուսի կենտրոնի, երկուսի եւ Հայկենտգործկոմի պաշտօնաբերքն է: Գաւառական թերթերից կարեւոր է լենինականի «Բանանքը»: Մեծ մնայում ամսագիր չկայ: 10 տարայ ընթացքում, մեծ ընդհանութեանը, իրար յաջորդեցին «Նորք», «Նոր Ուղի», «Նոյնիմբեր», «Վերեկ»: Այսօր հաջու առնելիք լուրջ ամսագիր գոյուրիւն չունի:

Առհասարակ, ընդհանուր գատումն է՝ մասնագիտացումը: թէ՝ թերպերը եւ թէ՝ պարբերականները բաժանում: Են ըստ մասնագիտուրիւնների, որոնց հըրատարակութիւնը նոյնպէս խիստ անկանոն է:

Զայենք է մռանալ, որ Հայաստանում ամէն ինչ պետական է եւ զրութեամ է կոմունիստական կուսակցութեան եւ կառավարութեան ձեռքին: Մամուլի ազատուրիւն չկայ: Լրագրութիւնը ու գրալը կատարում են իշխանութեան կամքը: Իշխանութեան կազմը եւ ժաղաքանուրիւնը շուտ-շուտ փոխում են, որով փոխում է եւ մամուլի ուղղութիւնը ու գելավարութիւնը: Ազատ հրապարակագրութիւն գոյուրիւն չունի: այդ պատմառով Հայաստանում մինչեւ այժմ չի ստեղծել մէկ հասովի աշխի ընկերութեան կամ իրավական դիմագիր:

Հայաստանից դուրս, Խորհրդային Միուրեան ուրիշ մասերում հրատականութեամբ առանձին արժէք չի ներծուի: Թիֆլիսում լոյս է տեսնում մի օրաբերք՝ «Պրոլետար», յաւելածով: Բազանի, որ մեր ենուանը գիւղերը երթեամբ շաբաթներով թերքի երես չնն տեսնում: Թիֆլիսում «Մուրք և Մանգա» (եռօրեայ), Թիֆլիսում «Արշա» պարբերականը: Այս թերպերը ընդհանուր հայ կենսեալ չնն գրաւում:

ԱՐՏԱՍԱՀԱՄԱՆ. — Արտասահամանի հայ մամուլի վիճակագրութիւն գոյութիւն չանի, որպէս շատ դժուք է երամափն ամբողջական գաղափար տալ: Ստորեւ թիւրած թւերը մօտաւոր են:

Աւտրալիայի բացառութեամբ մնացեալ բոլոր մայրցամաքներում այսօր գոյութիւն ունի հայ մամուլ: Հայերէն թերթեր ու պարբերականներ լրայ են տեսնում Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներում, Արժանիթեում, Ֆրանսայում, Իտալիայում, Աւստրիայում, Շվեյցարիայում, Բուլղարիայում, Յունաստանում, Թիւրքիայում, Եգիպտում, Ախրիայում, Պաղեստինում, Պարսկաստանում եւ Հնդկաստանում: Այդ թերթերն ու պարբերականները, բւական տեսակետից, Անրկայացնում են հետեւեալ պատկերը:

13 օրարերք՝ շուրջ	25,000	սպառումով
3 երկօրեայ՝	,, 3,000	,,
3 եռօրեայ՝	,, 2,000	,,
18 շաբար-ար.	,, 16,000	,,
5 երկշաբար.	,, 3,000	,,
24 ամսագիր	,, 20,000	,,
2 երկամեայ	,, 1,000	,,
Ընդհամենը, ուրեմն, 68 անուն թերթու պարբերական համագումար շուրջ	70,000	սպառումով:

Այս թերթի մէջ չեն մտնում ասուալի պէս երեւցող եւ անհետացող կամ գուտ տեղական մանր-մունք թերթերը, ոչ էլ Հայերենակցական Միուրիւնների պատահական հրատարակութիւնները, ինչպէս «Արգես», «Կիւրինի Յուշ», «Գերմանիկ», «Նոր Արարիկ», «Նոր Թումարզա», «Հանք» եւ այլն: Հաշվի չեն առնեած նաև անգիւերէն, ֆրանսերէն, լիեհերէն, թիւրքերէն եւ ուրիշ լեզուներով հրատարակող հայերէն թերթերը: Այս կարգի հրատարակութիւններ, արտասահամի հայ մամուլի տարածումը կարող է հաշվաել ոչ պակաս քան 75 հազար, ինչ որ պատկանելի թիւ է, կազմութիւնը առնում է ամերիկայի առաջական մամուլի առաջ ունենանք հայկական այսինքն՝ սպազումը կամ ամերիկայի վանակը, մինչ-

զանգւածների քանակը, մրանց ցան ու ցիր վիճակը, շատերի հայ իրականութիւնից կտրւած լինելը, նոր սերնդի աստիճանական ուժացումը, տնտեսական անվաստ պայմանները եւ այլն:

Հետաքրքրական է մի փաքրիկ համեմատութիւն Հայաստանի եւ արտասահամի մամուլի:

Երեւ Հայաստանի մամուլի վրա աւելացնենք նաև Խորեդ: Միուրեան միւս մասերում հրատարակող հայ թերթերն ու պարբերականները, կը տեսնենք, որ ամբողջ Խորեդ: Միուրեան սահմաններում այսօր հրատարակում է 62 անուն թերթ մօտ 190,000 միջին սպառումով: Այսինքն, Երեւ ղեկավարւենք Խորեդային վիճակագրութեամբ եւ և. Միուրեան հայերի թիւը ընդունենք 1,700,000 հոգի, ապա կունենանք մօտ 27,500 հոգուն մէկ անուն հրատարակութիւն եւ մօտ 9 հոգուն 1 համար թերթ:

Միւս կողմից, Երեւ ընդունենք, որ արտասահամանի հայերի թիւը 700,000 է, եւ դրանց վրա բաժանենք 68 անուն հրատարակութիւնները՝ 75,000 սպառումով, շուրջ 10,300 հոգուն կը նկի մէկ անուն հրատարակութիւն եւ մօտ 9 հոգուն 1 համար թերթ:

Իրական վիճակը աւելի պարզ դարձնելու համար, անիրածնեշն է աչքի առաջ ունենալ, որ Խորեդ: Միուրեան սահմաններում մամուլը պետական է եւ թերթերի ստացումը պարտադիր է պետական, հանրային եւ տնտեսական բոլոր կազմակերպութիւնների, բոլոր կումունիտների ու կոմերիտների եւ համարեա բոլոր պաշտօնեանների համար: Որովհ սպառում դիս չի նշանակում թերթեցանութիւն: Էշմիածնի «Արարատ» պաշտօնարերը էլ սպառում էր հապաններով, բայց քանի կարդացող ուներ:

Միւս կողմից, Խորեդային վիճակագրութիւնը առնում է ամերիկայի այսինքն՝ սպազումը կամ ամերիկայի վանակը, մինչ-

դեռ արտասահմանի հրատարակութիւն մասնաւոր կազմակերպութիւնների նա-
ների համար մենք ցոյց տվինք սպառ- խաճեռնութեամբ եւ նիւրական օժան-
ման թիւը: Տիրած դեռ չի նշանակում դակութեամբ:

սպառում:

Զպէտք է անտեսել եւ մի ուրիշ խարհում այսօր կայ աւելի քան 125
կարեւոր համգամանի. Հայաստանում անուն հայերէն քերք՝ շարք 265,000
կարդացուու մեն միայն հայերէն եւ շատ սպառումով: Այդ քերքերից 20 օրա-
ամիջան քանակութեամբ ուուսերէն քեր-
քեր է, 5 երկօրեայ, 4 եռօրեայ, 18
քեր, մինչդեռ արտասահմանի հայը հնգօրեայ, 18 շաբարաբերք, 3 ասո-
հայերէնից ոչ պակաս քանակութեամբ նորեայ, 7 երկշաբարաբերք, 36 ամ-
կարդում է եւ օտար լեզուի հրատարա-
կութիւններ:

Վերջապէս, ի նկատի պէտք է ունե-
նալ եւ այն փաստը, որ Խորհրդ Միու-
թեան մէջ մամուլը պահում է պետա-
կան միջոցներով. Կառավարութիւնն է Խորհրդային Միութեան սահմաններում:
Կառավարութիւնը: Արտասահմանում,
քաղլ ջօկի հրատարակութիւններից, ո-
ւագի հայութիւններից միայն մամուլի հանա-
րունք սնուում են խորհրդային իշխանու-
թեան մամուլը պահում է: Որակի Խոր-
հրդեան գանձարանից, հայ մամուլը պա-
հանում է բացառապէս անհատների եւ դուրս է:

